

**Силабус навчальної дисципліни
«ІСТОРИЧНА ЛЕКСИКОГРАФІЯ»**

Напрямок підготовки	Доктор філософії
Галузь знань	03 Гуманітарні науки
Спеціальність	035 Філологія
Освітньо-наукова програма	Філологія у вимірах сьогодення: мовознавство, літературознавство, перекладознавство
Статус дисципліни	Дисципліна вільного вибору
Мова навчання	Українська
Семестр	II
Кількість кредитів ЄКТС	3
Форма підсумкового контролю	Залік
Викладач	Зелінська О. Ю., доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української філології КНЛУ.
Анотація навчальної дисципліни	<p>Дисципліна «Історична лексикографія» спрямована на поглиблення і систематизацію знань здобувачів про процеси формування лексичного складу мови на підставі даних лексикографічних джерел. Історичні словники – це важлива науково-культурна спадщина, в них відбито минуле народу, багатовіковий розвиток його мови, звичаї, побут, духовна й матеріальна сторони життя, зв'язки з іншими народами, спільні корені їх надбань. Курс сприяє удосконаленню професійних умінь, спонукає до поглибленого, вивчення лексичних одиниць у тісному зв'язку з історією носія мови, дає змогу аспірантам простежити динаміку семантичної структури слова, аналізувати значеннєвий потенціал у синхронії та діахронії на тлі розвитку культури народу.</p> <p>Курс охоплює один організаційний модуль і два змістовних модулі. У першому змістовому модулі аспіранти отримують відомості про лексикографію як галузь мовознавства, про теоретико-методологічні засади створення лексикографічних праць, про те, що антропоцентрична наукова парадигма значно розширила дослідницький арсенал лінгвістів, поступово залучивши методи й інструменти для аналізу мовних одиниць різних рівнів. Здобувачі отримують інформацію про особливості створення лексикографічних праць нового типу, що зумовлено стрімким зростанням інформатизації в сучасному соціумі, переформатуванням наявних джерел і способів передачі інформації.</p> <p>Другий змістовий модуль присвячений безпосередньо аналізу історичних словників. Предметом розгляду є фундаментальні лексикографічні праці, які фіксують мовні факти в діахронії. До них належать <i>Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.</i>, <i>Словник української мови XVI – першої половини XVII ст.</i>, вип. 1–17, а також пам'ятки лексикографії. Аспіранти поглиблюють знання про те, що вивчення мовної картини світу у діахронії дає змогу виявляти особливості світосприйняття, основні концептуальні форми національної ментальності; дані словників окреслюють моделі розвитку лексичних значень; дають змогу простежувати, як у мові відобразилася еволюція уявлень про час, простір, цінності тощо. Важливо навчитись реконструювати уявлення про світ у динаміці, тобто виявити всі ті зміни, яких зазнала мовна картина світу на шляху до її сучасного стану.</p>

Загальний обсяг (відповідно до робочого навчального плану)	3 кредити ЄКТС;	90 год., зокрема:	
		Денна/вечірня форма навчання	Заочна форма навчання
	лекції	20 год.	6 год.
	семінарські заняття	–	–
	практичні заняття	10 год.	4 год.
	консультації	–	–
	самостійна робота	60 год.	80 год.
Передумови до вивчення або вибору навчальної дисципліни	<p><i>Знати:</i> основні категорії і поняття лексикології, словотвору.</p> <p><i>Вміти:</i> використовувати в професійній діяльності знання пророзвиток лексичного складу мови, володіти методами дослідження лексики, установлювати зв'язки між різними галузями мовознавчої науки.</p> <p>Для успішного освоєння дисципліни аспіранти повинні володіти знаннями в галузі лексикології, словотвору, історії мови. Знання та навички, отримані в результаті вивчення цих курсів, формують необхідну базу для опанування курсу «Історична лексикографія» і мають високий ступінь кореляції з ним.</p>		
Мета вивчення дисципліни	<p>сприяти <i>формуванню в аспірантів системи наукових знань</i> про теоретичні засади та науково-пізнавальні можливості історичної лексикографії, <i>розширити їхній дослідницький апарат</i> за рахунок використання здобутків історичної лексикографії; сприяти <i>розширенню загального культурного світогляду</i> аспірантів, <i>усвідомленню ними необхідності ґрунтовно</i> вивчати культурно-історичне тло мовних явищ; розвивати інтерес до лексики в синхронії та діахронії як самобутнього мовного феномену, <i>формуючи здатність самостійно</i> планувати і вирішувати завдання власного професійного та особистісного розвитку, <i>удосконалити</i> професійні і особистісні якості аспірантів, необхідні для науково-дослідної та викладацької діяльності.</p>		
Компетентності, які здобувач набуде в результаті навчання			
<ol style="list-style-type: none"> 1. Усвідомлення важливості наукових знань про лексикографічну кодифікацію мовних одиниць та уміння використовувати цю інформацію для підвищення дослідницької культури аспірантів, розширення їхнього світогляду за загальнофілологічної обізнаності, поглиблення власних наукових досліджень. 2. Здатність орієнтуватися у галузі лексикографії, володіти її теоретико-методологічним апаратом 3. Здатність встановлювати динаміку лексичного складу та використовувати ці відомості для аналізу власного матеріалу. 4. Здатність аналізувати і описувати проблеми розвитку семантики слова в синхронії та діахронії. 5. Здатність прогнозувати зміни і динаміку лексичних одиниць на підставі кодифікації у лексикографічних джерелах. 6. Здатність застосовувати здобутки лексикографії в науковій та освітній діяльності, що дає змогу враховувати задокументовану матеріалі специфіку мовної картини світу. 7. Здатність урізноманітнювати наукові пошуки, досліджувати різноманітні мовні явища в контексті культурного буття нації. 8. Здатність цінувати й пропагувати лінгвокультурну інформацію, зафіксовану в лексикографічних джерелах, усвідомлювати духовну та культурну функцію мови, застосовувати її в науковій та науково-педагогічній діяльності. 			

Результати навчання з дисципліни

1. Характеризувати теоретичні засади (концепції, категорії, принципи, основні поняття) лексикографії.
2. Критично аналізувати та оцінювати проблеми лексикографії та історичної зокрема і пропонувати шляхи їх вирішення.
3. Використовувати знання з лексикографії для підвищення філологічної ерудиції, комунікативної компетентності і комунікативної культури.
4. Аналізувати лексичний матеріал на основі знань про специфіку кодифікації мовно-культурної інформації в історичних словниках.
5. Поєднувати методологію різних галузей мовознавства з метою цілісного й комплексного вивчення глибинних засад вербалізації дійсності, яка кодифікована в історичних словниках.
7. Планувати і вирішувати завдання, що стосуються вивчення процесів категоризації й концептуалізації світу, репрезентованих у лексикографічних джерелах.
8. Демонструвати високий ступінь самостійності, обґрунтованості й концептуальності власних досліджень.
9. Аналізувати сучасні мовні процеси з урахуванням знань динаміки в діяхронії.
10. Застосовувати у фаховій діяльності знання про історію носів мови, закодовану у слові.

Тематичний план занять

Модуль 1

1. Лексикографія як мовознавча галузь.
2. Нові наукові парадигми, розширення й трансформація лінгвістичної методології у створенні лексикографічних праць.
3. Диференційні ознаки типів словників.

Модуль 2.

1. Принципи укладання лексикографічних статей історичних словників.
2. Лексикографічна інтерпретація лексичної одиниці, що функціювала у мові у певний історичний період.
3. Реконструкції мовної картини світу за даними історичної лексикографії.
4. Пам'ятки лексикографії.
5. Словник староукраїнської мови XIV – XV – тезаурус.
6. Відображення мови у різних сферах її функціонування у Словнику мови періоду XVI – першої половини XVII століть
7. Специфіка репрезентації лексичного складу мови на різних етапах його розвитку.

Система оцінювання результатів навчання

Навчання аспірантів з дисципліни «ІСТОРИЧНА ЛЕКСИКОГРАФІЯ» підлягає *вхідному, поточному, модульному та підсумковому (семестровому) контролю*. Механізм і критерії оцінювання оприлюднює кафедра української філології та славістики на своєму сайті та інформаційному стенді. Викладач повідомляє їх аспірантам на початку навчального року.

Вхідний контроль є передумовою успішної організації вивчення дисципліни. Він дає змогу визначити наявний рівень знань аспірантів і слугує орієнтиром для реалізації індивідуального підходу в процесі викладання дисципліни та визначенні форм організації освітнього процесу і методів навчання.

Поточний контроль успішності аспірантів здійснюється протягом семестру. Під час опанування навчального матеріалу оцінюється аудиторна, самостійна робота та інші види навчальної діяльності аспіранта. **Поточний контроль** проводиться на кожному семінарському занятті та за результатами виконання завдань самостійної роботи. Він передбачає оцінювання теоретичної підготовки і практичних навичок аспірантів із зазначеної теми (зокрема й самостійно опрацьованого матеріалу) під час роботи на семінарських заняттях.

Поточне оцінювання всіх видів навчальної діяльності аспірантів здійснюється *за накопичувальною системою*.

Система оцінювання з дисципліни «ІСТОРИЧНА ЛЕКСИКОГРАФІЯ »

Види навчальної діяльності аспіранта	Аудиторна навчальна робота аспіранта					Самостійна навчальна робота аспіранта		Модульна контрольна робота
	Тема 1	Тема 2	Тема 3	Тема 4	Тема 5	Дослідження, дотичне до теми кваліфікаційної роботи аспіранта	Дослідницьке завдання: історія розвитку семантичної структури слова за даними лексикографічних джерел	
Максимальна кількість балів	5	5	5	5	5	15	10	50

Модульний контроль. Семестровому контролю з навчальної дисципліни «ІСТОРИЧНА ЛЕКСИКОГРАФІЯ » передує написання модульної контрольної роботи.

Модульна контрольна робота містить 2 завдання, кожне з яких оцінюється за 25-бальною шкалою.

23-25 балів аспірант отримує за вичерпну, змістовну, логічну та послідовну за викладом відповідь, що містить самостійні судження та демонструє здатність творчого розв'язання завдання.

18-22 бали належать аспірантові за правильну, повну, змістовну, послідовну відповідь, що містить незначні помилки у викладі теоретичного матеріалу і практичного розв'язання проблеми, рівень самостійності суджень недостатній.

15-17 балів виставляються за умови, що відповідь неповна, схематична, є неточності і помилки в розкритті проблеми, рівень самостійності суджень недостатній.

14 балів і менше аспірант отримує у разі відсутності вичерпаної відповіді на питання, наявності значної кількості неточностей і фактологічних помилок, що свідчить про поверховість знань аспіранта.

Виконане завдання повинне містити такі змістово-композиційні частини: обґрунтування актуальності, викладення змісту, висновки.

Максимальна кількість балів за виконану МКР становить 50.

Підсумковий (семестровий) контроль проводиться з метою оцінювання результатів навчання аспірантів на завершальному етапі вивчення дисципліни.

№ з/п	Форма підсумкового контролю	Види навчальної діяльності аспіранта	Максимальна кількість балів
1.	Передбачений підсумковий контроль – залік	Аудиторна та самостійна навчальна робота аспіранта 2. Модульна контрольна робота	50

Аспірант вважається допущеним до семестрового контролю, якщо він виконав усі види робіт, що передбачені робочою програмою навчальної дисципліни.

Незалежно від форми здобуття третього рівня вищої освіти (очної (денної і вечірньої) і заочної) аспіранти зобов'язані відвідувати аудиторні заняття і проходити всі форми поточного та підсумкового контролю, передбачені робочою програмою навчальної дисципліни.

У разі неможливості аспірантам вечірньої та заочної форми здобуття освіти відвідувати всі аудиторні заняття з об'єктивних причин, вони складають індивідуальний графік відвідувань (не менше 50%), а решту завдань виконують дистанційно. Аспіранти погоджують цей графік із викладачем і відділом науково-дослідної роботи. Графік повинен бути затверджений проректором з наукової роботи.

Якщо аспіранти денної форми здобуття вищої освіти через поважні причини (хвороба, надзвичайні сімейні обставини тощо) не можуть відвідувати певну кількість аудиторних занять, вони мають їх відпрацювати. Процедура та форми терміни відпрацювання аспірантами денної форми здобуття освіти пропущених занять із навчальної дисципліни визначає кафедра української філології та славістики й доводить до відома аспірантів конкретні графіки відпрацювання пропущених занять з дисципліни і критерії оцінювання.

Семестровий контроль з навчальної дисципліни «ІСТОРИЧНА ЛЕКСИКОГРАФІЯ» проводиться у формі заліку за обсягом усього навчального матеріалу, визначеного робочою програмою навчальної дисципліни, і в терміни, встановлені навчальним планом і графіком навчального процесу.

Оцінювання на заліку здійснюється за національною шкалою, за 100-бальною шкалою і шкалою ЄКТС. На заліку екзаменатор виставляє семестровий рейтинговий бал, оцінку за залік ("зараховано / не зараховано"), кількість балів за 100-бальною шкалою й оцінку за шкалою ЄКТС.

Аспіранти, які мають семестровий рейтинговий бал з навчальної дисципліни 60 і вище, отримують оцінку "зараховано" і відповідну оцінку у шкалі ЄКТС без складання заліку. Аспіранти, які мають семестровий рейтинговий бал з дисципліни 59 і нижче, складають залік.

Якщо аспірант на заліку отримав підсумкову оцінку з дисципліни за національною шкалою "не зараховано", то, крім цієї оцінки, у відомості обліку успішності йому незалежно від набраного семестрового рейтингового балу виставляється оцінка FX за шкалою ЄКТС і 0 балів за 100-бальною шкалою.

Підсумковий рейтинговий бал	Оцінка за шкалою ЄКТС	Оцінка за національною шкалою
90 – 100	A	Відмінно
82 – 89	B	добре
75 – 81	C	
66 – 74	D	задовільно
60 – 65	E	незадовільно
0 – 59	FX	незадовільно

На заліку у графіку відомості обліку успішності «Відмітка про залік» викладач виставляє:

- оцінку за залік за національною шкалою ("зараховано");
- кількість балів, що відповідає підсумковому рейтинговому балу аспіранта з навчальної дисципліни (кількість балів за 100-бальною шкалою);
- оцінку за шкалою ЄКТС (A, B, C, D, E).

<p>Політика курсу</p>	<p>Аспірант вважається допущеним до семестрового контролю, якщо він виконав усі види робіт, що передбачені робочою програмою навчальної дисципліни.</p> <p>Незалежно від форми здобуття третього рівня вищої освіти (очної (денної і вечірньої) і заочної) аспіранти зобов'язані відвідувати аудиторні заняття і проходити всі форми поточного та підсумкового контролю, передбачені робочою програмою навчальної дисципліни.</p> <p>У разі неможливості аспірантам вечірньої та заочної форми здобуття освіти відвідувати всі аудиторні заняття з об'єктивних причин, вони складають індивідуальний графік відвідувань (не менше 50%), а решту завдань виконують дистанційно. Аспіранти погоджують цей графік із викладачем і відділом науково-дослідної роботи. Графік повинен бути затверджений проректором з наукової роботи.</p> <p>Якщо аспіранти денної форми здобуття вищої освіти через поважні причини (хвороба, надзвичайні сімейні обставини тощо) не можуть відвідувати певну кількість аудиторних занять, вони мають їх відпрацювати. Процедура та форми терміни відпрацювання аспірантами денної форми здобуття освіти пропущених занять із навчальної дисципліни визначає кафедра психології, педагогіки і фізичного виховання і доводить до відома аспірантів конкретні графіки відпрацювання пропущених занять з дисципліни і критерії оцінювання. Під час роботи над письмовими роботами не допустимо порушення академічної доброчесності. Зокрема: ● використання в роботі чужих текстів чи окремих фрагментів без належного посилання на джерело, зі змінами окремих слів чи речень; ● використання перефразованих чужих ідей без посилання на їх авторів; ● видавання за власний текст купленого чи отриманого за нематеріальну винагороду чужого тексту чи його фрагменту; ● несамотійне виконання будь-яких навчальних завдань (якщо це не передбачено вимогами програми); ● фальцифікація результатів наукової чи навчальної роботи; ● посилання на джерела, які не використовувалися у роботі, ● залучення підставних осіб до списку авторів наукової чи навчальної роботи, участь таких осіб у поточній чи підсумковій оцінці знань.</p> <p>Основні види відповідальності аспірантів за порушення академічної доброчесності: ● повторне проходження оцінювання (контрольна робота, залік тощо); ● повторне проходження відповідного освітнього компонента освітньої програми; ● відрахування із закладу освіти; ● позбавлення академічної стипендії; ● позбавлення наданих закладом освіти пільг з оплати навчання.</p>
<p>Рекомендована література</p>	<p>Основна (базова):</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Багнюк, Н. (2020). Мовна картина світу в діахронії та історична лексикографія: кілька точок перетину. <i>Rozprawy Komisji Językowej ŁTN</i>, t. LXVIII, 7 -30. https://doi.org/10.26485/RKJ/2020/68/1 2. Dydyk-Meusz, Г. (2021). Українська історична лексикографія, питання сполучуваності і комбінаторний словник української мови. <i>TEKA Komisji Polsko-Ukraińskich Związków Kulturowych</i>, 6, 223–236. https://doi.org/10.31743/teka.13360 3. Хобзей, Н. (2019). Українська історична лексикографія. <i>Наукові студії: діалектологія, етнолінгвістика, лексикографія</i>. Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Львів, 189–197. 4. Словник староукраїнської мови XIV–XV ст., т. 1–2. (1977- 1978). Інститут суспільних наук, Наукова думка. 5. Словник української мови XVI – першої половини XVII ст., вип. 1–17, Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, Львів. <p>Додаткова:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Дидик-Меуш, Г. (2023). Іван Огієнко і створення історичного словника української мови. <i>Іван Огієнко і сучасна наука і освіта</i>, XX, 52-58. 2. Дидик-Меуш, Г., Слободзяник О. (2015). Українські красовиди XVI–XVIII

- століть: слово, текст, словник. НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, Львів.
3. Жуйкова, М. (2017). Антропоцентризм у тлумачних словниках. *“Людина. Комп'ютер. Комунікація”* Вид-во Львівської політехніки, 95–100.
 4. Лясков, О. (2021). Історія лексикографії та різні підходи до її опису. *Збірник наукових праць SCIENTIA*. вилучено із <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/scientia/article/view/11773>
 5. Кровицька, О. (2021). Онімна спадщина в лексикографічних джерелах української мови XIV–XVIII ст. *Науковий вісник Ужгородського університету : серія: Філологія*, 1, 268-275.
 6. Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV–XVIII ст., кн. 1–2 (2002). НАН України, Українська Вільна Академія Наук у США.
 7. Паночко, М.М. & Легка Л.І. (2020). Розвиток української лексикографії в 60-х роках ХХ століття. *Закарпатські філологічні студії*, 20, 7-12.
 8. Паночко, М. М. (2022). Розвиток української лексикографії в 70-х роках ХХ ст. *Академічні студії. Серія «гуманітарні науки»*, (4), 22-27. <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2021.4.4>
 9. Самойлова (2022). Професор Л. С. Паламарчук в історії української лексикології та лексикографії. *Українська мова*, 4 (84), 128–138.
 10. Сінкевич, Н. М., Плющай, О. О. (2016). Лінгвістичні та екстралінгвістичні особливості електронних словників сучасної української мови. *Дослідження з лексикології і граматики української мови*, 17, 100–110.
 11. Шевченко, Л.І., & Сизонов, Д.Ю. (2020). Стан і перспективи дискурсивно-стилістичної лексикографії: огляд проблеми. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, 55, Article 1966. <https://doi.org/10.11649/sfps.1966>

